

SZATHMÁRI ISTVÁN FŐSZERK., ALAKZATLEXIKON – A
RETORIKAI ÉS STILISZTIKAI ALAKZATOK KÉZIKÖNYVE.
TINTA KIADÓ, BUDAPEST, 2008. 596 LAP. (A MAGYAR
NYELV KÉZIKÖNYVEI XV.)

BÜKY LÁSZLÓ

1. A kötetet a főszerkesztő nyitja: Előszó – A Stíluskutató csoportról, az alakzat fő problémáiról, a szócikkek felépítéséről (5–12). A megnevezett csoport eleinte stilisztikai tanulmányokkal jelentkezett szintén Szathmári szerkesztésében: *Hol tart ma a stilisztika?* (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1966.; *Stilisztika és gyakorlat.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.) A tanulmánykötetek érdemi méltatást kaptak, például I. Kemény 1998a; Szabó 1999; Büky 2000a. A mintegy harminc főt számláló kutatócsoport munkássága azonban nem színesítette különösebben az egészében kissé szürke hazai stíluskutatót (vö. Büky 2000b: 376), talán ez is vezette a csoportot az alakzatlexikon összeállításához. A szerkesztő a magának föltett kérdésre („Miért választottuk központi témául a továbbiakban az alakzatokat?”) végül is általánosságokat mond, pl. „[...] az alakzatok átfogják szinte a teljes kommunikációt”, és kifejti: „[...] segít az alakzatok kutatásához a kibővült nyelvtudomány, a kiszélesedett stilisztika, a megújult irodalomelmélet” (6), illetéknéppen a stílust kutató csoport neve nincs teljes összhangban munkálkodásával. Az alakzatok mint a nyelvi megformálás alapmintái természetesen lehetnek stílust alakító tényezők, az Előszónak azonban az alakzatok leírásának, rendszerezésének kérdéseiről szóló részében a szerkesztő meglehetősen távolságban látszik lenni attól a stílusfelfogástól, amelyik immár kiállta az idők próbáját – vö. Péter 1996; Kemény 1998b; Büky 2005 –, így azután az alakzatoknak a trópusokhoz tartozása ugyancsak nehézkes magyarázatú: „[...] mindkét csoport funkciója azonos: a kontextustól függő hatáskeltés” (8), hiszen a trópusok mint olyanok stílusalakítási szerepe ugyanúgy mutatkoz(hat)ik meg, mint minden más nyelvi egyediségű (diszkréttségű) elem, tudniillik a különböző szövegek összehasonlítása révén vehetők észre, minthogy „A nyelvi stílus lényegében viszonyfogalom, valamely standard nyelv (»Hochsprache«) stílusai egymásra vonatkoztatva különíthetők el és ragadhatók meg [...]” Péter 1996: 377). Az ún. hatáskeltés a szövegek és szövegművek egészének tulajdonságai, ha a befogadó elvégzi a nyelvi elemek előfordulási eseteinek a (Péter Mihály kifejezését használva) standard nyelv különböző megvalósulású szövegeinek önkéntelen vagy tudatos egymásra vonatkoztatását. Ezt figyelembe véve a gondolatalakzatok az alakzatok halmazán kívül vannak, viszont ha nyelvi formáltságuk megragadható, az alakzatokhoz sorolhatók. Egyes retorikákban – amint Szathmári erre ki is tér (8) – nincs gondolatalakzat, vagy a pragmatikai csoporthoz van téve. A gondolkodási formák látszólag a gondolkodási alakzatokból fejlődnek ki, de a gondolatalakzatok nem föltétlenül alkalmasak (és szükségesek) a gondolkodási formákhoz – I. Fónagy 1990: 39–40 –, ezért alighanem helyeselendő, hogy az alakzatok leírásának, rendszerezésének kérdéseit ismertetve a főszerkesztő elmondja, az alakzatokat nem taxonómikus besorolásban,

hanem szemantikai, pragmatikai szempontúban kell/lehet leírni, „[...] utalva az alakzat grammatikai struktúrájára, a kiterjedésére, a hatáiraiba stb.” (9), e törekvés következtében a gondolatalakzatok is megfelelő teret kapnak. – A retorikai rendszerezésben általában bonyodalmakat okozó ún. változáskategóriák alkalmazásakor az „eltérés” fogalmát használják a kézikönyv szerzői, ám az Előszó szerint „[...] az erőltetettséget, a kérdéses kategória mindenáron való megjelölését [...] kerültük” (9), ami ugyancsak üdvözlendő, ugyanis minden „eltérés” voltaképpen a megállapításához használatos grammatikától függ, sem erre nem található utalást, sem a nyelvtan fontosságáról általában. Az „eltérés” bizonyos paralingvisztikai grammatika szerint jön létre, illetőleg azzal állítható vissza (mondható így:) szabályos üzenetté. Az ilyen, az információelmélet értelmében vett üzenetnek magasabb a hírértéktartalma, vö. Fónagy 1970. Az alakzatnak mint nyelvi elemnek előfordulási valószínűségei kapcsolatba hozhatók a statisztikai valószínűségeen alapuló Andrej Andrejevics Markov-féle folyamattal, illetőleg a még 1949-ben kidolgozott információelmélettel, l. Shannon – Weaver 1986: 59–65 et passim. Ezért azután valamely alakzatnak mint olyannak a szövegben való megléte a más szövegekhez való viszonyítás révén észlelhető előfordulásának várhatósága és valószínűsége kapcsolataiban hordoz eleve hírértéket, amely esetleg más tényezőkkel együtt valaminő stílusjegyként értékelhető. Mindenesetre az *adiectio* és a *detractio*, az *immutatio* és a *transmutatio* – hagyományos megítéléssel: a négy nyelvi erény – természetesen így is megfelelő alapjelenségek az alakzatok rendszerezéséhez, leírásához.

A kézikönyv szócikkeinek fölépítéséről az Előszó tájékoztat (9–10). A címszavak kiválasztásakor viszonylagos teljességre törekedtek, mintegy százötven alakzat van és száz fölötti az utaló címszó. Szerencsés döntése volt a munkacsoportnak, hogy a hazai gyakorlatban használatos magyar vagy magyarossá alakult neveket – ha voltak ilyenek – használja címszóként, s hogy az alakzatok idegen neveit – ha vannak – is közli (görög, latin, német, francia, angol, orosz a sorrend). A kézikönyvjelleget erősíti, hogy egyes elméleti kérdések tárgyalását a nekik megfelelő címszó alatt a szócikkek közé sorolva keresheti meg az olvasó, pl. *alakzat*, *mondatalakzat*, *metafora*, az ilyen részeknek tanulmány jellege van, míg az alakzatokat bemutató egységeknek leíró, közlő; a főszerkesztő meg is írja ezt, valamint azt is, hogy a szerzők más-más fogalmazásmódja „kiütöközik” (11).

A szorosabb értelemben vett alakzatokat elnevezés(ek) után értelmezések követik, illetőleg az elnevezések magyarázata, alakulástörténete, s rendszerint eligazító példa. Ezután az alakzatnak „[...] mint működő [?] nyelvi-stilisztikai eszköznek a bemutatását [...]” írják meg a szerzők; „[...] különösen nagy hangsúlyt helyeztünk az egyes alakzatok funkcióinak bemutatására” – tájékoztat a főszerkesztő, s hozzáteszi, hogy „Korszerű példaanyaggal igyekeztünk élni [...]” (10), a „korszerű” mindössze azt jelenti, hogy nemcsak szépirodalmi, hanem köznyelvi szövegdarabokat is használnak a jelenségek szemléltetésére. Némelyik példa ennek ellenére toposz: a „nem t’om milyen emberek” (367), l. Víg 1981: 512; „a szokatlan szókra | Elképedt” (281): l. Fónagy 1975: 450; a „Kóbor kutyaként jár a szél” (266) korábban: MStiIV. 117. A reklámokból kimetszett szövegdarabok a későbbi olvasóknak esetleg nem lesznek már érthetőek: *Te mindenre gondolsz. Férfiasan tökéletes* (389).

2.1. Az alakzatoknak a kötetben található leírása nemcsak azért jelentős, mert a VirLex óta ilyen részletezésű és ilyen (a nyelvészetben jobbra otthonos) munkatársakkal egységessé kimunkált és leporolt leltárkönyve a hazai tudományosságban nem volt a retorikai alakzatoknak, hanem azért is, mert – a bölcsészutánpótlás látványos egyetemi hanyatlása idején – sok év tudományos eredményeinek rögzítése is. Ezt a lexikont még be nem látható ideig fogják forgatni azok is, akiknek a mostani képzérendszer miatt előbb-utóbb hiányozni fog sok nyelvészeti és azzal kapcsolatos ismeret. Ha új kiadása lesz a műnek, ahhoz talán minden megjegyzés hasznos lehet.

Az alakzat mibenlétét tárgyaló szócikk (23–61) számos részre oszlik: Alakzat és grammatika, Alakzat és norma, Alakzat és poétika, Alakzat és pragmatika, Alakzat és retorika, Alakzat és stilisztika, Alakzat és szemantika, Alakzatfunkciók. E téma- és kérdéskörök kidolgozása mutatja az alapos áttekintő munkát, amelyet azután a szerzők az egyes alakzatok tárgyalásában nyilván hasznosítottak, a főszerkesztő ír is az előkészítő évek rendszeres tanácskozásairól, amelyeken megvitatták a fölvetődő kérdéseket. (11). Az áttekintések tárgyilagos, tömör tanulmányokat eredményeznek, így van például az Alakzat és stilisztika című részben is (50–4), hasonlóképpen a Retorika és stilisztika szócikkben (502–5). A tárgyilagosságra való dicséretes törekvés – nemcsak ebben a most említett szócikkszakaszban – némelykor akadályozta azoknak a jelenségeknek a kiszűrését, amelyek kívánatosnak tűnnek. Az alakzat és stilisztika összefüggése kapcsán például ez olvasható: „Gáspári László meghatározása szerint »a retorika eljárásai nem előíró, hanem az élménytől-szándéktól vezérelt műveletek, s így a különféle alakzattípusok funkcionális együtteseik pragmatikai-kommunikatív tényezők következményei«. Majd hozzáfűzi: »a társuló alakzatok komplex együttese (a nyelvi rendszer kínálta megoldásokkal) stílusosan rendelődik alá az élménynek, mely funkcionálisan szabja saját arculatához szükséges (és lehetséges) megjelenítő alakzatait, az alkotói magatartással formálja a módszert, és ezen keresztül vetül a stílusra. A stílus a grammatikai és szemantikai motivációk hálózatában ezáltal grammatikai formával kódolt pragmatika is« (Gáspári 2003: 5)” (52). Az efféle, meglehetősen mesterkéltné fogalmazású és főként nem vagy alig értelmezhető megállapítások aligha vannak hasznára az elméleti megalapozásnak, amint általában a magyar tudományosságnak sem, részletesen kifejtve l. Büky 2004. Sajnálatos módon az Alakzat és stilisztika tárgykörét lezáró mondat is hasonlóképp homályos a stílus bármely meghatározásának figyelembevételével is: „»az alakzatok mindenkor aktualizált funkciója a szöveg létrejöttében megnyilvánuló stílus« (Gáspári 2001: 24)” (53). Hasonlóképpen: „Ha pedig »az inventiót és az elocutiót módszernek (szabálynak, műveletnek) tekintjük, a retorikában testet öltő formális lehetőségrendszer működése [!] során funkcionálissá válik, és a retorika szükségképpen átfordul stiliztikába. Retorika és stilisztika a műalkotást illetően a kompetencia és a performancia olyan kölcsönviszonya, amely egymástól elválaszthatatlan két aspektus. (Gáspári i. m. 38. – A kiemelések tőle [valók]!»” (33). Nehéz megérteni, hogy egy „formális lehetőségrendszer” miként működik, s eközben hogyan válik funkcionálissá, továbbá az említett kölcsönviszony miként lehet egyszerre két (!) aspektus...

Azzal is nehéz megbirkózni, hogy „»az alakzat egyszerre művelet és szerkezet (Tolcsvai 2003: 218)«” (53), mégha ez bele is illik a kognitív stilisztikai fölfogásába, hiszen természetes, hogy minden – mondjuk így: – tekhné valamilyen szerkezet kialakításával jár, de az (ebben az esetben: nyelvi) eljárás leírása nem feltétlen jár együtt az eredmény leírásával, már pedig a stilisztika voltaképp az eredményt írja le (vagy legalább is ír róla). – A kognitív nyelvészet nézeteiből jut az összefoglalásba is: „[...] az alakzatok olyan kétarcú, kognitív pragmatikus és ismeretelméleti kategóriák, amelyek egyfelől generikus jegyekkel rendelkező egyetemes formák, másrészt a konkrét funkció függvényei, azaz csakis egy adott situációban és szövegben funkcionálnak” (uo).

A metafora szócikke (390–402) mértéktartóbb, a kognitívmetafora-elmélet kapcsán az ún. fogalmi metaforák kialakulási folyamata ugyanis akként vet föl kérdéseket, mint minden (kreatív) metafora – állapítja meg a szócikk szerzője (401), akinek áttekintése valamelyest eklektikus, némely helyen az impresszionista stilisztika jegyeit mutatja: a metafora szépségéről szól (390); nem említi a grammatikai metaforákat; a szöveg(mű)ben némelykor megvalósuló metaforarendszert. A grammatikai metaforák említetlensége kapcsán megjegyezhető, hogy a szolecizmus önálló szócikk, ennek utalásai között sem szerepel a metafora; az antiptózis – amely egyúttal szolecizmus is – nem szerepel. Fónagy Iván nézeteit említve (397, 398) nem tűnik ki Fónagy – vagy más kutatók, így Mircea Borcilă (1997) határozott véleménye arról, hogy „Hol szűk a kognitív elmélet?” (Fónagy é. n.: 205–10. Egyébként a szócikk szakirodalmi jegyzékéből hiányolható Fónagy 1982.

A megszemélyesítés szócikke szerint: „[...] poétikai fikció, melynek során elvont fogalmak és dolgok antropomorf ábrázolást nyernek [...]” (381); a szerző úgy látja, a magyar szakirodalom megszemélyesítésnek nevezi a perszoniifikációt (amely „az emberiesítés eszköze”) és „az animációt, megelevenítést (amely élettelen dolgot vagy fogalmat hoz kapcsolatba nem emberi élőlényel)” (i. h.). Ezekkel „ellenkező előjelű [?] folyamat játszódik le a tárgyiasításban. Ennek folytán az élő az élettelenre jellemző tulajdonságokat kap” (i. h.) Kijelenti még a szerző, hogy a megszemélyesítés nem vezethető le az allegóriából, illetőleg a metaforából. „Immutációs gondolatalakzat, amennyiben az antropomorf fikció helyettesít egy dolgot vagy dologi tényállást” (uo.). A további, meglehetősen körmönfont fejtegetésre immár nem kitérve megjegyzendő, hogy a szerző szerint „A perszoniifikációval és az animizációval ellenkező előjelű folyamat játszódik le a tárgyiasításban” (i. h.), illetéknéppen nyilván azt sem tartja metaforának a szócikk megírója. Pedig bizony mindez metafora a megszemélyesítéssel egyetemben. Fónagy Iván (1982: 306) írja: „Az értelmezés vagy azonosítás drámai formája a megszólítás, amely a szimbolizált tárgyat jelenlevő élő személyként tünteti fel (→apostrophé, megszemélyesítés)”; Kemény Gábor (2002: 116, 118) álláspontja szerint is metafora a megszemélyesítés és a tárgyiasítás is „[...] teljes jogú és értékű metafora [...]”. Nem nehéz belátni: „A metafora antropomorf: a növényt, az állatot, az élettelen és főként eszmei tárgyakat humanizálja, emberi szférába vonja” (Fónagy 1982: 314). A metafora legnyomatékosabb fajtának nevezi a personificatiót Szabó – Szörényi 1988: 157. A megszemélyesítés szócikke után nincs utalás a metaforára, a

metaforánál pedig a megszemélyesítésre, ami az egyforma megítélést jelzi, amelyet viszont eddig sem és a jövőben sem várhatni.

2.2. „Korszerű [?] példaanyaggal igyekeztünk élni [...]” – írja az Előszó szerzője, ami bizonyára azt jelenti, hogy nemcsak klasszikus irodalmi anyaggal szemléltetnek, hanem különféle mai nyelvhasználati rétegekből is, a szócikkekben szereplő példaanyag megfelelő, legfőljebb a szlengből és reklámyelvvezetből származó példák avulása nem lesz hasznára az elkövetkező évek olvasóinak.

Némi leleményesség már most is kell néha, pl. a „Ksz.” forrásjelzést (286) a „Forrás = Hernádi Miklós: Közhelyszótár. Aranyhal Könyvkiadó. Bp. [é. n.]” adatsorral kell azonosítani, azután Hernádi munkájában a *barát* címszónál keresni – legalábbis az első kiadásban: Gondolat, Bp., 1985. (Ugyanezt a kötetet másként is jegyzik a könyvben, pl. 310.) Vannak szócikkek, amelyekben viszont „Ksz. = Hernádi Miklós: Közhelyszótár. Aranyhal Könyvkiadó. Bp. [é. n.]” található, pl. 310. A kiadás éve egyébként: 2001. – A „Magyar Demokrata. 2002. 21.” megfajtése talán 21. szám, 1. 356; másutt „Magyar Nemzet. 2005. június 8.” mintájú az illetén forrásjelöllet. – A Szabó G. Zoltán – Szörényi László: Kis magyar retorika kötet adatainál nincs jelölve (385), hogy az 1997. évi a második kiadás. – A „www. Silva Rhetoricae” forrásmegadása és leírása (467, 537) nem egységes, másutt ez követi: „<http://humanitics.byu.edu/rethoric/silva.htm>” (335, 403, 409), ismét másutt: „Burton, Gideon O.: Silva Rethoricae. <http://humanitics.byu.edu/rethoric/silva.htm>” (335), különben a http-adat aláhúzás nélkül könnyebben olvasható, ilyenek vannak is a kötetben, például: 469. (Erre a forrásra van még közlésváltozat: 467.) – Többféle változatban található a bibliai szövegdarabok megjelölése is, pl. „Arcanum Adatbázis [Kft.], 1997” (402), amelyben az adattároló lemezeket kiadó cég van csupán megnevezve, holott kiadványáról van szó: Biblia, ver. 5.0. Budapest, 1997 [Arcanum Databases CD, ver. 5.0], ez három (!) magyar (és angol, héber, görög, latin, német) nyelvű bibliafordítást tartalmaz. Másutt: „Biblia, Róm.XI” [ϰ: Róm. XI] (471), s vannak egyéb változatok is (202, 224, 226; 334, 444, 533, 537; 576 stb.). – A Világirodalmi lexikon egyik, ötven lapnyi szócikkének egyik belső címe szerepel csupán (543).

Ritkábban elírások is mutatkoznak: egy Zinyi-idézet ponttal záródik, az eredeti nem (462), efféle apróság többször előfordul; *Szegedi Maszák Mihály* (402), de (helyesen): *Szegedy-Maszák Mihály* (472); „Hazádnak rendületlenül | Légy híve [...]” van az epanasztrofé szócikkében (199), de a chiazmuséban (a hagyománnyal ellentétben *kiazmus*-t ír a kötet, vö. Laczkó – Mártonfi 2004) a 335. lapon ugyanebben rövid *ü* látható: *rendületlenül* (335). Néha hiányzanak a dőlő betűs kiemelések: „az elpiruló zavar” (179), „ránkmaradt sic (!) ige” (200). Téves írású „Bach *H*-moll miséje” (ϰ: h-moll).

Némelykor pontatlanságok akadnak a forrásszövegekben. A 466. lapon pl. „Látjátok feleim szemetekkel, mik vagyunk [...] (Halotti Beszéd és Könyörgés – Benkő Loránd értelmezése szerint, 1980)”. Ez az értelmezés (Benkő 1980: 55) azonban: „Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk [...]”. Másutt pontosabb az innen vett idézet (258), mindössze főlőslegesen ponttal záródik. (A becses nyelvmélek megnevezésének csak első betűje írandó nagybetűsen, vö. Laczkó – Mártonfi 2004.) Megesik, hogy egy

szerző más-más néven szerepel a szócikkben: *Isidor von Sevilla* [!] a homoloteleuton tárgyalásában (294), az antimémáról írottakban *Isidorus* (193), a megszemélyesítésről szóló részben *Izidor* 361); a magyar szakirodalomban a *Szevillai Szent Izidor* a szokásosabb (az *Isidorus Hispalensis* vagy *Hispanensis* mellett). – A *Quintilianus* név genitivusban lévő alakja van szerzői név gyanánt feltüntetve: *Quintiliani*: [sic] (158).

A kötet szerzőinek már említett fogalmazásbeli különbségei kapcsán elmondandó, hogy vannak olyan nyelvhasználati-stiláris jelenségek, amelyek csaknem mind-egyiküknél (használjuk az egyszer már idézett szót:) „kiütöközik”. A referenciális azonosságot többnyire fölöslegesen (pleonazmus) jelzik az *adott* szóval, példák (teljeség nélkül:) 5, 7 (2x), 10; 31, 52, 68; 70, 75, 81; 153, 186, 227; 268, 278 (2x), 280; 317 (3x), 318, 387; 397 (2x), 397; 398, 413, 415; 417, 431 (2x), 432; 457, 431, 469; stb. Hasonlóképpen fölösleges a gyakori *egyfajta* (82, 268, 316, 398 stb.). Néha az *ami* (66) névmás szerepel az *amely* helyett, az *amennyiben* (356, 381) van a *ha* helyett (barbarizmus). A sajtónyelv módjára gyakori *egyértelmű* használata (35, 45, 53; 60, 179, 271; 318, 331, 455; stb.) és a jobbára szintén innen származó divatos köznyelvi neologizmusok rendre felsorakoznak: *felhasználóbarát* (10), *felvállal* (5), *függvény* (25, 53), *köszönhetően* (80), *kötődik* (53, 273), *működik* (és származékai: 6, 10, 53, 178; 293, 329 stb.), *olvasat* ’értelmezés’ (67), *úgymond* (272, 394), *sarkított(an)* 419; a jelenség itt-ott a helyesírásban is megmutatkozik: 2004. 01. 08. (132), *Magyar Irodalmi Lexikon* o: *Magyar irodalmi lexikon* (447), *Néprajzi Lexikon* o: *Néprajzi lexikon* (447) stb.

A befejezett melléknévi igenevek használata (jelzőként, állítmányként) is – szolecizmus – megemlíthető: *begyakoroltabb* (178), *elfogadott* (14, 18), *ismert* (6, 415 2x, 540) *megosztott* (154); *megengedett* (468, 469), *szabályozott* (278) stb. A szakmai zsargon is föllehető: *megközelítés* (6, 320), *közelítés* (268), *megközelítésmód* (503), ezeket nyilván hatásosabbnak (eufemisztikusabbnak) vélik a ’(tudományos) vizsgálat ~ kutatás’ kifejezésére; hasonló a paradoxont tartalmazó *empirikus szövegvizsgálat* (329). Van pongyola ellipsis: *A kiemelés Gáspári Lászlótól!* (32), *A kiemelések tőle!* (33), pongyola metataxis: „A liège-i retorika egyetért a Weörestől [W. Sándor] idézett gondolattal” (406).

2.3. Az alakzatok példáinak elemzése, hatásuk megmutatása sokszor nem éri el azt a meglehetősen magas szakmai mércét, amely maguknak az alakzatoknak a leírásában tapasztalható.

A hangszimbolika kapcsán olvasható például, hogy „A *satnya* pejoratív jellegét erősíti a *tny* kellemetlen hangzású hangkapcsolat” (262). Nos: több *-tnya* végződésű (és *-tnye* hangcsoporttal befejeződő magyar szó) sincs, a szó belseji *-tny-* szintén ritka: *kotnyeles* (l. VégSz.), *Kotnyek* (tn.). A *t/nyt* szembenállást B. LŐRINCZY (1979: 37; 225) nem is tart számon; az *nyt/t* szembenállásra két példa van: *ihanyt* (acc.), *kénytelen*. Ilyeténképpen a *-tny-* hangkapcsolatnak aligha ítéltető meg hangszimbolikai szerepe, hiszen ahhoz azonos képzettársításos helyzeteknek bizonyos gyakoriságú ismétlődése lenne szükséges. Egy hangcsoport ritkasága miatti szokatlanságból fakadhat a szócikk írójának egyéni benyomása (már szó esett az impresszionista stílusvizsgálatról, amelynek ez eset is jelenvalóságát mutatja).

Ugyancsak a hangszimbolika szócikkében olvasható, hogy „[...] ritmus jön létre fiktív szavak alkotásával” (263), ez nyilván elfogadhatlan kijelentés, és nem is kapcsolódik sem a ritmushoz, sem a Weöres-idézet szövegéhez: „kudora panyigai panyigai | kudora ü [...]”. Egyetemi doktori értekezésében éppen Weöres Sándor írta, hogy csupán a ritmus meg a zeneiség az ilyen fajtájú versei születésének indítója – „Egy jambikus versforma dongott a fejemben” (Weöres 1970: I, 235) –, s azután következik a nyelvi anyag.

Egy-egy szövegmondatrészlet kapcsán más helyen is meglepő állítások olvashatók a ritmusról, illetőleg a rímelésről: „A *nem követtem el* ritmikája (*tá ti-tá-ti tá*) tiltakozó hatású lehet, az *elkövettem (tá-ti-tá-tá)* lezáró spondeuszai pedig mintha a beismerés tudatával hangoznának” (106). A krázis szócikkében *t'om* 'tudom' szóalakját „[...] Petőfi a szótagszám miatt használja” (367), nos ezt a szinkopét – ebben a szócikkben is megvan ugyanez a példa (559) – a költő a kifejezés egészének stílárius velejéről miatt használta, őt aligha kényszerítette a szótagszám valamire is... (Hasonlóképp szól erről a szöveghelyről mint barbarizmusról másutt a kötetet: 140.) Egyébként a krázist tartalmazó szóról ebben a szövegmondatban „– *Mija?* – szolt rá a juhász” az elemző úgy gondolja, hogy a hiátustöltő és [...] az *az* szó végi [ɔ: szóvégi] mássalhangzójának kiesése együttesen eredményezi a *mija* alakot” (368). A tájnyelv mutatja, hogy a jelen esetben szükségtelen a *mijaz* szó végével (is) foglalkozni: *mija* 'mi az, tessék' (ÚMTsz. *mi*² a.; vö. ÚMTsz. *a*¹; *a*²), a stílusjegység miatt szerepel a szó a Móricz Zsigmondtól való példában.

A hiátus szócikkében több (öt) példa helytelen, így az „Amit raktak délig, leomlott estére, | Amit raktak estig, leomlott röggelre” szövegmetsetben nem keletkezhetik a megjelölt helyen külső hangúr, hiszen a hanglejtésrend a négy szövegmondategységet elkülöníti. Talán az íráskép befolyásolta ebben a szócikk íróját. Az egyik jó példa – „szókra | Elképedt” – megvan Fónagy Iván (1975) lexikoncikkében.

Ugyanígy elfogadhatatlan a metatézisek példáinak magyarázatában, hogy Arany János versrészletében – „Jön az ebéd sorja, csörög tányér, *kalán*: | Ez a kis haragost megbékíti talán?” – „A *kanál* helyett a *kalán* bizonyára a rímelés céljából adódott. A mai roma családnevek között is gyakori a *Kalányos* (a 'kanálfaragó' [...])” (409). (Egyébiránt a cigány családnevek említése érdektelen.) A *kanál* ~ *kalán* metatézist már Szenczi Molnár Albert (1610) feljegyezte. A görög természetfilozófusok (Empedoklész, Parmenidész, Anaxagorász) mechanikus fölfogása, hogy a természetben a változások elemek felcseréléséből és összerakásából adódnak, voltaképpen a metaplazmusok észrevétele ennek a nézetnek eredménye volt. Arany János a Toldiban használja a *kanál* szóalakot is: „[...] Vesztenél, ha tudnál egy vizes *kanálba* (2: 12)” ATsz. *kanál* a. Arany János kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a XIX. század vége felé megjelenő szólás- és közmondásgyűjteményekben (Margalits Ede, Sirisaka Andor) lényegesen gyakoribb a *kanál* alakváltozat előfordulása. – A metatézis ebben az esetben – mint a retorikai alakzatok példáiban sokszor – jelenségként végül is megvan (a nyelvben vagy a szövegben), viszont a hangcsoportcsere nem mint jelenség és nem mint (végrehajtható) művelet valósul meg, hanem a szövegmű egészének stílusjegysége – amely számos tényező végeredménye – kívánja meg egy nyelvi jelenség (jelen esetben a *kalán* szó)

alkalmazását a szövegmű megalkotásának idejében hozzá tartozó konnotációkkal. Tehát nincs eredeti, változtatás nélküli szóalak, amint a szócikkben olvasható; megjegyezhető, hogy már a BeszSzj.-ben is *kalán* van, továbbá a SchlSzj.-ben, a NagyvgI.-ban é. í. t., l. RMGl. *kanál* a. A szó sokáig két változatban élt, l. TESz. *kanál* a. Hasonlóképp mindehhez az a magyarázat, amely a *uborka* és az *ugorka* főnevek között lévő, a *-g* (o: *-g-*) és *-b-* szóbeljeji magánhangzó miatti különbségben látja a stílushatást, nem két szóalak imént említett tulajdonságaiban (405). A szót Mikszáth Kálmán (1963: 166) is használja bizonyos népi beszédmódot éreztetve 1875-ben (tehát még Arany János életében) és anélkül később is (Mikszáth 1969: 98). Utóbbi írásáról a kritikai kiadás „Az előadási modor élőbeszéd-szerű jellegzetességei”-t említi (Nacsády 1969: 309).

Többször mutatkozik mértékletesség az újszerű, önálló nézet(rend)jek esetében. A parallelizmusok rendszerezése kapcsán a szócikk írója szerényen megjegyzi, hogy csak próbálkozás, mivel véleménye szerint nincs egységes szempontú, valamennyi fajtát átfogó rendszerezés (442). A kettős szillogizmusról írottak zárásában is van némi visszafogottság: „[...] érvelő szövegek szabatos gondolatmenetének [?] implicit komponenseit meggyőzően képes reprezentálni; a költői szövegek értelem szerkezetének feltárásában azonban – a pragmatikai előfeltevések különbségei [?] és a poétikai tényezők szövegszervező, szövegépítő hatásai miatt – nem minden esetben vezet egyértelmű [?!] eredményre” (332). Ehhez figyelembe veendő, hogy „[...] alakzatok absztrakt gondolati munka termékei. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy az absztrahálás más minőségű, mint a fogalmi absztrakció. Mindenekelőtt más szinten, a tudatos gondolkodás szintje alatt zajlik. Még lényegesebb ennél, bár összefügg vele, hogy a gondolatalkizat mást ragad meg, mást von el a konkrét összefüggésekből, mint a fogalmi gondolkodás” (Fónagy 1990: 32). Ilyeténképpen – azt is tudva, hogy ún. kettős szillogizmus voltaképpen nincs – a szócikk sincs a kötet hasznára, ugyanis a megírója először olyan gondolatalakzatnak tartja a kettős szillogizmust, amely „[...] arra készíteti az olvasót, hallgatót, hogy a *de* kötőszóval kapcsolt tételeket [!] nyelvileg ki nem fejtett, azaz implicit információkkal egészítse ki. A kettős szillogizmus olyan elvi jelentésszerkezet [?], (kiinduló szerkezet) elnevezése, amelyben a *de* kötőszó nem két kijelentés (propozíció), hanem két szillogisztikus érvelés viszonyát jelöli/hozza létre” (328), később: „A kettős szillogizmus a szövegben kifejtett és ki nem fejtett információk együttesében ellentétet kifejező alakzat. Működésében [!] a tételek szerinti és a sorrendjük szerinti rendszer ok-okozati összefüggései jelennek meg” (329). A *de* kötőszó e tekintetben megalapozatlan szerepköréről l. Büky 2003.

„A viszonyok viszonyaként felfogott szöveg(darab) Békési Imre számára – írja a szócikk összeállítója – elvi alapokon nyugvó módszertant dolgozzon ki a két szillogizmus tételeinek, megállapításainak reprezentálására. A szerző – Petőfi S. János TeSWeST elméletének [o: TeSWeST-elmélet] elveire alapozva – együtt vette számításba a kimondott vagy leírt információkat az értelmezésben a ki nem mondott, le nem írt, csupán odaértett információkkal [o: információkat]” (329). Nyilvánvaló (eltekintve az *információ* szó jelentésének tisztázatlanságától): a nyelvi formában meg nem jelenő kijelentéseket (itt talán ez az *információ*) vizsgálni csupán a kutató saját elképzelései alapján lehet, ezáltal azután bármely szillogizmus valamelyik részéhez konstruálható új

és új szillogizmus. (Tudomány)etikai jelenség mindezzel kapcsolatban, hogy Békési a kettős szillogizmusról, amelyet, amint írja, tizennyolc éve vázolt fel, elmondja, [...] ma már többet tudunk, az a hazai érdeklődés kiterjedése mellett (vö. NAGY L. 2008.) nem kis mértékben az internetnek köszönhető” (Békési 2009a: 202); ebben az idézetben a szakmai hivatkozás éppen az Alakzatlexikon szócikke, amelyiknek szerzője pedig Békési Imre évtizedig (beosztott) munkatársa (Békési 2009b: 34). – A kettős szillogizmust egyébként némileg ismét másként mutatja be Békési (2009b: 37): „Az elnevezés arra utal, hogy a természetes [?] szövegek érvelő gondolatmenetében a deduktív következtetés nem csupán egyetlen szálon futhat le, hanem igen gyakori a kettősség [?]; főként olyan ígétípusok esetében, amelyek jelentése – ha ellentétes szerepet kapnak [?] – megokolás nélkül hiányos [?] maradna (pl. ..., *de nem válaszolt, mert...*)”.

Egyébként a szillogizmus szócikkének olvasása kételyeket támaszt az elméleti megalapozottság tekintetében; a szerző egyebek mellett ezt írja: „A modern logika kidolgozója G. Frege. (I. Kant és G. W. F. Hegel a dialektikus logika megalkotói, ezzel az iránnyal itt nem foglalkozunk.) A modern logikában az érvényesség és a helyállóság fogalmát érvényesítik a szillogizmusok elemzésében” (536). Arisztotelész a kategorikus szillogizmusok elméletét alkotta meg, Frege a szimbolikus logika rendszerének kidolgozója volt, Begriffsschrift (címkezdetű) műve 1879-ben egy másodrendű logika, amely magában foglalja a klasszikus elsőrendű logikát, vö. Ruzsa 1980: 7–13. Hegel és Kant ismeretelméleti munkássága más, Hegel teljes lét- és ismeretelméletét logikának nevezte.

A kommutációt bemutató egyik példa és a benne mutatkozó jelenség kifejtése abúzus: „*In memory Szomoró – van szomori memory.* (Tandori Dezső versének címe) A verscímben a két ismétlődő elem egyikét a *Szomoró* tulajdonnév és a 'szomorú' jelentésű *szomoró* melléknév alkotja is, ellentételezi is; a latin nyelvben (in memoriam) frazeológiailag kötött *In memory* kifejezés párja a 'memória' jelentésű *memory*. A szemantikai-szintaktikai átvértelődések ellentétei teszik hatássá a sorrendi cserét” (345). Nos: az írásképből mindössze egy elem ismétlődik (*memory*), hangosan a *Szomoró* és a *szomoró*, valamint a *memory* /'meməri/, de ez utóbbinak nincs jelentősége. A *szomoró* hapax legomenon, feltehető: 'Szomoró módú' jelentésű, és az *In memory* jelentése kapcsán felidéz(het) a *szomorú* 'tristis' szót és ennek jelentését. Vagyis körülbelül a szövegmondat ezt jelenti: 'Emlékezés Szomoróról – van Szomoró módú emlékezés', s így még némi finom és humoros barbarizmus is van benne. A latin szerkezet és a szemantikai-szintaktikai átvértelődés említése nem értelmezhető.

A reddíció „Helye szerint állhat [...] a verssor vagy a mondat elején és végén” (494), a „verssor” nem nyelvészeti kategória, amint tulajdonképpen a „mondat” sem; egy helyütt „mondategész” szerepel (348), amely grammatikai terminus; a szerzőknek a megnyilatkozás, a szövegmondat és a rendszermondat fogalmainak használatára nem mutatkozik fogékonysága.

A detrakció tárgyalásában az „entrópia” fogalmának tisztázatlansága látszik, ez az alakzat „A mai stilisztikában a nyelvi tömörítés, az entrópia eszköze” (147), nos: az elhagyás nyilván nem a stilisztikában eszköz, hanem a stílusban. Azonban az entrópia voltaképpen a véletlenség, a keveredés fokmérője. A fizikai rendszerek tulajdonsága,

hogy egyre csökken a szervezettségük, egyre kevertebbé válnak. Az információforrás entrópiáját (a választás szabadságát, az információt) kiszámítva az összevethető az entrópia maximális értékével, a viszony a relatív entrópia. Az egy mínusz relatív entrópia ($1 - E$) mennyisége a redundancia. Az angol nyelvre számított redundancia 50% körül van (Shannon – Warren 1986: 24). Az információ annál nagyobb, minél jobban megegyeznek egymással a különböző esetekhez tartozó valószínűségek, nő a hírérték, ha az esetek száma növekedik, azaz: ha minden választás egyformán valószínű, akkor minél több a választási lehetőség, annál nagyobb a hírérték. – Meglepő megállapítás van ugyanebben a szócikkben Adynak a Párisban járt az Ősz című versének első strófájáról: „Itt a 'halál' megnevezésének elhallgatása adja a detrakciót” (146). Nem tudhatni, mi lenne a 'halál' megnevezése, ám szóban forgó versdarabban nincs elhagyás. Király István (1970: I, 478) elemzésében a „halál sejtelmé”-t a második versszak hozza, minthogy az szól „arról, hogy meghalok”. Efféle példa jobban mutatja az elhagyást: „[...] a víz sárgán *lapúlt, sunyított és figyelt* [...]”, ugyanis az ebben lévő trópusban látens a 'kutya' jelentésű rész (**a víz kutyaként ~ kutya gyanánt*), l. Büky 1997: 58.

A hasonlatot szemléltető példák egyikénél nem volt eléggé körültekintő a szerző: „Kóbor *kutyaként* jár a szél, [sic]” szövegdarabban hasonlatot lát (266), holott az állapothatározóval kifejezett metafora, amint a folytatás mutatja: „Kóbor *kutyaként* jár a szél, | nagy lógó nyelve vizet ér | és nyeli a vizet” l. Rác 1974: 292–3; Büky 1980. A példa már hasonlatként szerepel a MStiV.-ban (116–7).

Az oximoron bemutatásában olvasható egyik példa bizonyos téves: a „Vágtázó halottkémek” (433), ám némi szarkazmussal át lehet alakítani oximoronná: **vágtázó halott kémek*, amely metaforát tartalmazó szerkezet. Az oximoron nagyon gyakran társul a metaforához; a szócikk utalást erre nem tesz (433), amint a metaforánál sincs ide utalás.

A palindrom (a 388. lapon: *palindróma*) szócikke közli az antik kor óta ismeretes varázsnégyzetet, s elmondja, hogy „[...] az AREPO-nak nincsen jelentése, ez viszont éppen növelte a titokzatosságot” (435).

SATOR
AREPO
TENET
OPERA
ROTAS

Az *arepo*-ról tájékoztat Szilágyi (1956: 47): „Értelme, amely eleve erőltetett lehetett, így fogalmazható meg: »A szekeret a rabszolga (opera), az ekét a gazda tartja.«²⁶⁹ *Arepo* eredeti kelta szó (eke).” S a jegyzet: „Részletesebben: *F.[ranz Joseph] Dölger*, Ἰχθυος 5 (1932) 62–3. o.”

A köznyelvben megmutatkozó alakzatokról többnyire kevés szó esik (természetesen leszámítva a példaanyag már szóba hozott efféle szövegdarabjait), a digresszió bemutatása után olvasható: „Társalgási szituációban is élhetünk digresszióval” (157), ez (a valeményi szolecizmussal) tett helyes megállapítás azzal is kiegészíthető, hogy a

nyelv (ebben is egyenrangú) minden rétege, nemcsak az ún. társalgási stílus (előfordul a „kötetlen beszéd” kifejezés is: 337; előbbi némileg avított szakkifejezésnek tetszik), vö. Büky 1990.

3. Számos helyen – amint a fentiekből is észrevehető – az alakzatok szerepének bemutatása egyszerűsíti a stílusjelenségek bonyolultságát, és főleg azt, hogy alakzatoknak milyen szerepe van vagy van-e egyáltalán a stílusban. Visszatekintéssel a *kanál ~ kalán* használatának kérdésére még egyszer elmondandó, hogy bár bizonyos valamely szöveg(mű) alakzatai föltárásával, bemutatásával (a természettudományoktól vett kifejezéssel) olyan műszerleolvasati adatok gyűjthetők össze, amelyeket azután bárki ellenőrizhet, miként a természettudományok műszeradatai is kalibrálhatók, és a műszerek is ellenőrizhetők, jelen esetben az alakzatokról írott szócikkek. Azonban valamilyen alakzat kimutathatósága nem jár törvényszerű módon együtt a stílushatással, illetőleg az alakzat olyan – maradvány a természettudományos nyelvezetnél – mérés eredményt ad, amely nincs vagy csak érintőlegesen van kapcsolatban a jelenséggel (visszatekintéssel ilyen a megszemélyesítésről szóló leírás). A már említett hiátus szócikke például erőfeszítést, heves indulatot, félelmet, erőszakos cselekedettel járó erőfeszítést és egyebeket emleget mint tartalmakat példáiban (valószínű Fónagy 1975 nyomán is), s meg véli hozzá találni a műszerleolvasatként a hiátust.

A nyelvhasználatban ugyan nincsenek törvényszerűen megjelenő stiláris hatások, ez azonban nem jelenti azt, hogy nem szükséges az alakzatok ismerete és kimutatása. Utóbbiak miatt hasznos az Alakzatlexikon.

ATsz. = *Toldi-szótár – Arany János Toldijának szókészlete*. Szerk. Pásztor Emil. Budapest, Tankönyvkiadó, 1986.

Benkő Loránd 1980: *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegelemélei*, Budapest, Akadémiai Kiadó.

Békési Imre 2009a: A kettős szillogizmus logikai értelmezései, *Magyar Nyelv* **105**, 202–6.

Békési Imre 2009b: „Add tovább! Én is úgy kaptam még annak idején Pais Dezsőtől.” in Kontra Miklós – Bakró-Nagy Marianne szerk.: *A nyelvészetről – egyes szám, első személyben 2*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 31–8.

BesztSzj. = Besztercei szójegyzék, 1395 k.

Borcilá, Mircea 1997: The metaphoric Modell in Poetic Text, in Péntek János szerk.: *Szöveg és stílus*, h. n. [Kolozsvar] 97–104.

Büky László 1980: A metaforát kifejező állapothatározók Füst Milán költői nyelvében, *Nyelvtudományi Értekezések* **104**, 259–66.

Büky László 1990: Nyelvjárási és költői nyelvi kitérés, *Néprajz és Nyelvtudomány* **33**, 11–5.

- Büky, László 1997: Études de style à partir des mots dans leur contexte d'emploi, in Jean Perrot ed.: *Polyphonie pour Iván Fónagy*, Paris, L'Harmattan, 51–9.
- Büky László 2000a: Szathmári István szerk., *Stilisztika és gyakorlat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998. 373 oldal, *Magyar Tudomány* **65**, 252–3.
- Büky László 2000b: Fónagy Iván, A költői nyelvről. Corvina, h. n. [Budapest], é. n. [1999.], 527 lap, *Magyar Nyelv* **96**, 373–6.
- Büky László 2003: Petőfi az ökörszekéren, *Édes Anyanyelvünk* **25/2.** sz., 7.
- Büky László 2004: *Opponensi vélemény Gáspári László: A funkcionális alakzatelmélet vázlatára (Piliscsaba, 2003.) című könyvéről*, MTA Doktori Tanács. Kézirat. DT 50.150/03.
- Büky László 2005: A stílus mibenlétéhez, in Balázs Géza–H. Varga Gyula–Veszelszki Ágnes szerk.: *A magyar szemiotika negyedfél évtized után*, Semiotica Agriensis 1. (Magyar szemiotikai tanulmányok, 7–8.), Budapest–Eger, Líceum Kiadó, 105–12.
- Fónagy Iván 1970: [Az] alakzat, in *Virlex. I.*
- Fónagy Iván 1975: [A] hiátus, in *Virlex. IV.*
- Fónagy Iván 1982: [A] metafora, in *VirLex. VIII.*
- Fónagy Iván 1990: *Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák*, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest (Linguistica. Series C. Relationes, 3.)
- Fónagy Iván (é. n.): *A költői nyelvről*, h. n. [Budapest, 1999.], Corvina.
- Kemény Gábor 1996: Mi a stílus? – Újabb válaszok egy megválaszolhatatlan kérdésre, *Magyar Nyelvőr* **120**, 6–13.
- Kemény Gábor 1998a: Hol tart ma a stilisztika? Szerkesztette Szathmári István. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 399 l., *Magyar Nyelv* **114**, 70–5.
- Kemény Gábor 1998b: A szövegstílus három összetevőjéről, *Magyar Nyelvőr* **122**, 133–42.
- Kemény Gábor 2002: *Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába*, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Király István 1970: *Ady Endre 1–2*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila 2004: *Helyesírás*, Budapest, Osiris Kiadó.
- Lőrinczy Éva, B. 1979: *A magyar mássalhangzó-kapcsolatok rendszere és törvényszerűségei*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Mikszáth Kálmán 1963: Bernáth Gazsi hazugságaiból, in Mikszáth Kálmán: *Elbeszélések 2.* (Szerk. Bisztray Gyula, Király István: *Összes művei 28.*), Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MStilV. = Fábrián Pál–Szathmári István–Terestyéni Ferenc: *A magyar stilisztika vázlatára*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1958.
- Nacsády József 1969: Jegyzetek. Vezércikkek és más politikai írások, in Mikszáth Kálmán: *Cikkek és karcolatok 9.* (Szerk. Bisztray Gyula, Király István: *Összes művei 59.*), Budapest, Akadémiai Kiadó.
- NagyvGl. = Nagyvátyi glosszák, 1490 k.
- Péter Mihály 1996: Stílusok és stilisztikák, *Magyar Nyelvőr* **120**, 375–9.

- Shannon, Elwood Claude – Warren Weaver 1986: *A kommunikáció matematikai elmélete*, Budapest, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár. (Eredetije: *The mathematical Theory of Communication*, 1949. Urbana, University of Illinois Press.)
- Rácz Endre 1974: József Attila: Eső, *Magyar Nyelvőr* **98**, 290–98.
- RMG1. = *Régi magyar glosszárium*. Szerk. Berrár Jolán – Károly Sándor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984.
- Ruzsa Imre 1980: Gottlob Frege, in Gottlob Frege: *Logika, szemantika, matematika*, Budapest, Gondolat.
- SchlSzj. = Schlägli szójegyzék, 1405 k.
- Szabó Zoltán 1998: Stilisztika és gyakorlat. Szerk. Szathmári István. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 373 l. *Magyar Nyelvőr* **123**, 131–5.
- Szabó G. Zoltán – Szörényi László 1988: *Kis magyar retorika*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Szenci Molnár Albert (CIDIÖCX): *Novae Grammaticae Ungaricae [...] Libri duo*. Hanau.
- Szilágyi János 1956: *Aquincum*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3*. Szerk. Benkő Loránd. Budapest, Akadémiai. 1967–1976.
- Vígh Árpád 1981: *Retorika és történelem*, h. n. [Budapest], Gondolat.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár 1–5*. Főszerk. B. Lőrinczy Éva. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979–2010.
- VirLex. = *Világirodalmi lexikon I–XVIII*. Szerk. Király István et al. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970–1995.
- VégSz. = *A magyar nyelv szóvégmutato szótára*. Szerk. Papp Ferenc. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.
- Weöres Sándor 1970: *Egybegyűjtött írások 1–2*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.